

Nr 104.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående överlåtelse till lantförsvaret av visst område för att tilläggas Gottlands infanteriregementes övningsfält; given Drottningholms slott den 14 maj 1914.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

att den å Gottland belägna lotten n:r 1 av Visborgs kungsladugård med förra hospitalslägenheten Kohagen må — med undantag av dels till egendomen hörande skiftet $\frac{9}{32}$ mantal Hundlund i Västerhejde socken dels ock den mark, som är belägen söder och öster om de å bifogade karta angivna linjerna x-y-z — vid utgången av nu löpande arrendetid den 14 mars 1915, mot den ersättning Kungl. Maj:t kan bestämma eller efter motsvarande nedskrivning i statens domäners fond, från domänstyrelsen överlåtas till lantförsvaret för att tilläggas det av Gottlands infanteriregemente brukade övningsfältet.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,

enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Hj. L. Hammarskjöld.

Utdrag ur protokollet över lantförsvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 14 maj 1914.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
 Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLEMBERG,
 Statsråden HASSELROT,
 VON SYDOW,
 friherre BECK-FRIIS,
 STENBERG,
 LINNÉR,
 MÖRCKE,
 VENNERSTEN,
 WESTMAN,
 BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning inom lantförsvars- och jordbruksdepartementen anförde chefen för förstnämnda departement, hans excellens herr statsministern Hammarskjöld, följande:

»På sätt framgår av karta, som torde få bifogas protokollet för denna dag, äro Gottlands infanteriregementes etablissemang och övningsfält till större delen omgivna av ägor, tillhörande Visborgs kungsladugård.

Lotten nr 1 av Visborgs kungsladugård med förra hospitalslägenheten Kohagen' består av dels en huvudgård, utgörande $1\frac{1}{16}$ mantal Visborgs kungsladugård och lägenheten nr 1 Kohagen, vilken huvudgård är belägen söder om Visby och numera lyder under denna stad i kommunalt hänseende, dels ock ett i Västerhejde socken beläget skifte, Hundlund, om $\frac{9}{32}$ mantal. Huvudgårdens taxeringsvärde är enligt år 1911 lämnad uppgift 30,000 kronor och Hundlundsskiftets 10,000 kronor. Åbyggnaderna å huvudgården äro brandförsäkrade för 55,000 kronor.

Enligt en av extra lantmätaren Erik Waldenström i anledning av vederbörligt förordnande den 29 april 1911 verkställd uppmätning innehåller

	Åker.	Äng.	Utmark.	Summa.
1 ¹ / ₁₆ mantal Visborgs kungsladugård				
hektar.....	75,4920	7,1350	184,03	266,6570
Lägenheten Kohagen hektar	12,2	0,4580	80,2650	92,9230
			<hr/>	
			Summa hektar	359,5800

I denna areal har emellertid inräknats icke blott Visborgs slätt och lantförsvaret tillhöriga skjutbanor utau även Donnerska hagen. Visborgs slätt och Donnerska hagen äro upptagna med tillhoppa 65,60 hektar. Däremot synes icke hava inräknats Visby skyttegilles skjutbana, som innehåller en areal av 9,4185 hektar.

Donnerska hagen innefattar 8,771 hektar och utgöres till en del av kyrkoskatteåkeren Djupqvieåker. Gottlands infanteriregementes officerskår har den 8 juni 1891 erhållit lagfart å Donnerska hagen, men år 1902 har kronan inköpt det med litt. H å kartan betecknade området samt marken öster därom, tillhoppa 4,96 hektar.

De områden, som å kartan betecknats med litt. A, B, C, D, E, F och I, innefatta tillhoppa en areal av 71,77 hektar och hava på grund av kungl. brev den 13 april 1894 avsöndrats för att användas till exercis- och skjutfält m. m. för Gottlands infanteriregemente och Gottlands artillerikår.

Hela lotten nr 1 av Visborgs kungsladugård jämte lägenheten nr 1 Kohagen, med undantag av de områden, som å kartan betecknas med litt. A, B, C, D, E, F och I, har genom kontrakt den 11 januari 1895 utarrenderats på tjugu år från den 14 mars 1895 till samma dag 1915 mot en årlig avgift av 1,400 kronor. Nuvarande arrendatorn är Aktiebolaget Visby cementfabrik, som dock själv brukar endast huvudgården och har utarrenderat Hundlundsskiftet mot en årlig avgift av 701 kronor 25 öre.

Från den utarrenderade egendomen har avsöndrats ett område av omkring en hektar, som tillagts infanteriregementet, mot gottgörelse till arrendatorn genom nedsättning i den årliga arrendeavgiften med 30 kronor.

Förutom nyssnämnda nedsättning i arrendeavgiften uppbär arrendatorn av kungsladugården årligen ersättning med nedan angivna belopp för följande från egendomen till det allmänna upplåtna områden, nämligen:

106 kronor 25 öre för 2,09 hektar eller 4¹/₄ tunnland söder om gamla etablissemangbet belägen jord, som upplåtits till köksträdgård,

157 kronor för 3,07 hektar norr om Donnerska lagen belägen, likaledes till köksträdgård åt regementet upplåten mark,

35 kronor 75 öre för 70,86 ar till trädgårdsland åt underofficerare upplåten mark,

125 kronor för belysningsledningars framdragaude,

40 kronor för mark, som tagits i anspråk för järnvägen från Visby till Visborgs slätt, samt

5 kronor för plats för och väg till regementets vattentorn.

Slutligen har ett område av omkring 0,4 hektar upplåtits till Gottlands soldatmissionssällskap till plats för soldathemmet.

Den till huvudgården hörande åkerjord, som genom kontraktet den 11 januari 1895 utarrenderats, består huvudsakligen av dels ett område, kallat Kullåkrarna, om 35 hektar norr om kasernetablissemangbet, dels ett område om 30 hektar närmast söder om övningsfältet, dels ock ett område om 8,5 hektar närmast öster om etablissemangbet. Åkerjordens beskaffenhet är i allmänhet mineralrik svalsand med ett två å tre decimeter djupt lager mylla. Avrösningsjorden utgöres till stor del av s. k. hållmark, belägen mellan vägen Visby—Västerhejde och havet. Av åbyggnaderna å huvudgården tillhöra blott en mindre flygel och en mindre statbyggnad arrendatorn, de övriga äro kronans.

T. f. regementschefens
framställning
den 7 februari
1911.

I skrivelse den 7 februari 1911 till militärbefälhavaren på Gottland har t. f. chefen för Gottlands infanteriregemente framhållit, att de arrendatorn av kungsladugården tillkommande ersättningsbeloppen uppgå till omkring 500 kronor och att således kronans verkliga inkomst av kungsladugården utgör blott (1,400 — 500 =) 900 kronor, vilket belopp i själva verket ytterligare minskas genom de utgifter, regementet måste vidkännas för skadegörelse å mark eller ersättning till enskilda personer för beträdande av deras egendom — en nödvändig följd av att regementets övningsfält för närvarande är på alla sidor begränsat av kungsladugårdens ägor, vilka till stor del äro odlade och sålunda icke få beträdas utan särskilda kostnader. I samma skrivelse har t. f. regementschefen hemställt, att huvudgården vid slutet av nu löpande arrendeperiod tillägges regementets övningsfält, och har han i detta avseende framhållit, att regementets utbildning betydligt skulle vinna härpå, synnerligast som det visat sig vara svårt att finna lämplig terräng för de olika övningsgrenarna och jordägare i närheten

av övningsplatsen försvårade beträdande av deras mark. Särskilt vore de s. k. Kullåkrarna norr om etablissemangt av stor taktisk betydelse, då det vore den enda mera framträdande höjdsträckning, som funnes i övningsplatsens närhet. Ävenså vore disponerandet av skogspartiet vid Oxhagen och fältet därintill av synnerligt värde vid övningar i regements- och bataljonsförband. De s. k. hållarna, som hittills genom arrendatorns av kungsladugården tillmötesgående fritt fått disponeras, hade varit för regementet av mycket stort värde såväl vid anordnande av enskilda fältskjutningar som vid övningar i bruten terräng; men att så för framtiden finge ske, vore ej säkert, med mindre att dessa hållmarker helt överlämnades till regementet.

T. f. regementschefen, som jämväl avgivit förslag till framtida användning av byggnaderna vid huvudgården, har till slut anfört följande: 'Då det bör vara för regementet av synnerligen stor vikt att helt kunna disponera över den närmaste terrängen vid etablissemangt, synes det mig vid ordnandet av markförhållandet med kungsladugården även vara ett lämpligt tillfälle, att den s. k. Donnerska hagen förvärvades för kronans räkning, antingen genom kontant köp eller utbyte av likvärdig mark av kungsladugårdens mot stadsgränsen varande del av de s. k. Kullåkrarna, och vartill officersskåren förklarar sig vara villig'.

Militärbefälhavaren på Gottland har i allo tillstyrkt t. f. regementschefens förslag, på det att regementet måtte erhålla välbehöflig tillökning av övningsfält och förråd m. m.

Militärbefälhavarens yttrande.

Efter besök å platsen har arméförvaltningens domäntjänsteman i skrivelse den 6 februari 1912 anfört, att den nu åt regementet upplåtna övningsplatsen tydligen vore alldeles för liten, att särskilt höjden kring vattentornet torde vara ur övningssynpunkt för regementet eftersträfvansvärd, samt att lantförsvarets övertagande av kungsladugården skulle, om icke rent av medföra större inkomst för kronan, åtminstone ej medföra förlust. Till täckandet av det belopp, 900 kronor, som kronan nu hade i behållning av arrendeavgiften, vore nämligen att påräkna dels arrendeavgiften för Hundlundsskiftet, dels inkomst av åkerjord vid Djupqvior, som endast i undantagsfall behövde beträdas av trupper och därför kunde lämna inkomst genom grässkörd, bete eller dylikt, dels ock inkomster av husen, varom allt t. f. regementschefen skulle lämna närmare utredning.

Utredning av arméförvaltningens fortifikationsdepartement.

Denne har ock därefter i skrivelse till domäntjänstemannen anfört, att därest kungsladugården i sin helhet efter nu löpande arrendetids

slut, överlåtes till regementet, inkomster genom utarrendering äro att påräkna:

för Hundlundsskiftet, för vilket till nuvarande arrendatorn av huvudgården betalas kronor 701: 25,	kronor	700: —
för en byggnad vid huvudgården med trädgård		
och ett tunnland ängsmark	»	200: —
för 1,5 tunnland ängsmark intill huvudgården	»	20: —
samt för ett skifte om 15 tunnland öster om etablissemanget à 18 kronor för tunnland	»	270: —
		Summa kronor 1,190: —

I denna beräkning har t. f. regementschefen icke upptagit möjlig inkomst av kungsladugårdens huvudbyggnad, innehållande 8 rum och 2 kök med tillhörande trädgård, enär denna byggnad för att kunna användas såsom bostad måste genomgå grundlig reparation eller fullständigt ombyggas.

Fortifikations-
departemen-
tets framställ-
ning den 16
november
1912.

Fortifikationsdepartementet har i skrivelse den 16 november 1912 anført, att behovet av ökat övningsfält för Gottlands infanteriregemente otvivelaktigt länge förelegat och gjort sig särskilt kännbart efter den nya arméorganisationens tillkomst. Med det nuvarande övningsfältets likartade terrängförhållanden och begränsade omfattning, inneslutet av kungsladugårdens ägor, måste regementets utbildning vid begagnandet av allenast egen mark bliva alltför ensidig, varför detsamma redan nu, för att kunna få omväxlande övningar, måst efter medgivande av arrendatorn anlita kungsladugårdens ägor. Även om överenskommelse härom mot eller utan gottgörelse kunnat träffas med nuvarande arrendatorn, måste det anses olämpligt, att regementet för sin utbildning skulle vara beroende av en arrendators tillmötesgående. Uppenbart vore ock, att ett tillfälligt medgivande till markens beträdande icke i samma grad kunde medföra terrängens utnyttjande för övningsändamål, som om regementet ägde full dispositionsrätt till marken.

De mest oavvisliga behoven av ökat utrymme hade knapphändigt tillgodosetts genom de tid efter annan givna bestämmelserna och träffade överenskommelserna om tilldelandet åt regementet av särskilda delar utav kungsladugårdens ägor. Med hänsyn till därmed förenade ersättningsanspråk hade dylika markområden blivit de minsta möjliga. Vid ett förnyat utarrenderande skulle väl i första rummet de områden, som på grund av särskilda avtal nu nyttjades av regementet, undan-

tagas från arrendet. Men dessutom hade andra oavvisliga krav framkommit eller vore sådana att motse, såsom tillökning av mark för skjutbanor, ökat utrymme för kasernområdet m. m., som omedelbart eller medelbart föranledde nödvändigheten av övningsfältets utvidgning. Framförallt vore det dock önskvärdheten att kunna bedriva övningar i särskilda grenar, som förestavade anspråket på ökat övningsområde av växlande beskaffenhet; och fortifikationsdepartementet ville härutinnan ytterligare framhålla vad t. f. regementschefen anfört om den taktiska betydelsen av disponerandet utav den enda mera tillgängliga höjdsträckningen vid de s. k. Kullåkrarna, utav skogspartiet vid Oxhagen samt utav den brutna terrängen vid de s. k. hällarna. Genom förvärvandet av dessa områden skulle regementet på samma gång erhålla fullt tillfredsställande övningsmark och undgå de ersättningsanspråk, som nu titt och ofta förekomme, därför att detsamma för sin utbildning vore hänvisat till anlitaandet av enskilda personer tillhörig mark.

Sedan emellertid angivna områden tillagts regementet, komme av kungsladugårdens ägor inom Visby socken ej mycket att återstå, varförutom detta återstående bleve splittrat i särskilda delar, vilkas utnyttjande genom behovet av vägar till desamma m. m. skulle medföra inskränkning i regementets rörelsefrihet å egna områden. Fördenskull vore det desto mera lämpligt och ändamålsenligt, att samtliga dessa ägor överlämnades till lantförsvaret, som dels övningarna därigenom kunde än bättre tillgodoses, dels ock fastigheten i sin helhet kunde ekonomiskt utnyttjas på sådant sätt, att den arrendeinkomst, staten för närvarande hade av densamma, bleve tillfullo ersatt. Denna inkomst vore av t. f. regementschefen beräknad till 900 kronor, däri inberäknat arrendeavgiften för Hundlundsskiftet, varemot icke avdragits något för de belopp, som varje år måste utgivas i ersättning för markskada vid övningar och som vid övningsfältets föreslagna tillökning till väsentligaste delar ej skulle ifrågakomma. För Hundlundsskiftet, som den nuvarande arrendatorn av kungsladugården hade i sin ordning uttarranderat, uppbure han i årligt arrende, enligt t. f. regementschefens uppgift, 701 kronor 25 öre; vadan, om detta belopp frånräknades den behållna arrendesumman, endast 200 kronor i runt tal av denna återstode eller nästan ej mer än vad som årligen åtginge till markskadeersättning. Sålunda komme inflytande belopp, beräknade tillhopa till 490 kronor, från de övriga av t. f. regementschefen uppgivna inkomst-källorna att bliva ren vinst för kronan, oberäknat de förmåner, som erhöles genom förrådsutrymme m. m. och de besparingar av transport- och andra avgifter, vilka nu föranleddes av fordons- och annan materiels forsling från Tingstäde till övningsplatsen.

Även vore att märka, att i t. f. regementschefens beräkning icke inginge någon arrendeavgift eller inkomst av bete eller grässkörd, som dock kunde vara att påräkna, ej heller någon avkastning för kungsladugårdens huvudbyggnad.

Om sistnämnda byggnad hade t. f. regementschefen i sin första skrivelse uppgivit, att densamma lämpade sig till uthyrning åt gift officer eller underofficer, men i skrivelsen till domäntjänstemannen såsom skäl för då ej beräknad inkomst av byggnaden meddelat, att densamma för att kunna användas måste genomgå grundlig reparation eller fullständigt ombyggas. Då byggnaden, vilken för närvarande av arrendatorn, enligt vad fortifikationsdepartementet inhämtat, uthyrdes till officerare, vore i så bristfälligt skick, torde inkomsterna av kungsladugården, därest denna skulle bibehållas såsom jordbruksdomän, bliva ytterligare avkortade genom nybyggnadskostnader, för vilka arrendatorn bleve ersättningsberättigad. Vid egendomens överlämnande till lantförsvaret medförde byggnadens bristfälliga beskaffenhet ej förlust, även om ett bättre tillstånd vore ägnat att öka den beräknade vinsten. Huru byggnaden efter dess överlämnande till lantförsvaret skulle komma att användas, kunde icke nu närmare angivas, men i allt fall komme densamma att i möjligaste mån tillvaratagas på sätt, varom fortifikationsdepartementet framdeles efter omständigheterna ärnade avgiva förslag.

I fråga om dispositionen av övriga byggnader hade fortifikationsdepartementet icke något att för närvarande erinra mot t. f. regementschefens förslag liksom ej heller mot hans förslag om utarrendering av viss mark, men ansåge dock nämnda förslag icke böra vara för sig bindande, för den händelse disposition på annat sätt skulle visa sig i ett eller annat avseende mera fördelaktig.

Fortifikationsdepartementet ville obetingat biträda t. f. regementschefens och militärbefälhavarens åsikt om kronans förvärvande av den officerskåren tillhöriga, i etablissemangets omedelbara närhet belägna Donnerska hagen och ansåge sådant förvärv lämpligast böra ske genom byte mot jord till motsvarande värde vid kungsladugårdens norra gräns. Helt säkert skulle överenskommelse härom kunna träffas emellan fortifikationsdepartementet och officerskåren. Med hänsyn till kontrahenternas ställning syntes dock lämpligast vara, att bestämmandet om värdet av Donnerska hagen och storleken av det i vederlag härför föreslagna jordområdet överlämnades till en ojävig nämnd av tre personer, av vilka fortifikationsdepartementet och officerskåren skulle utse vardera en samt den tredje förordnas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Gottlands län.

Aktiebolaget Visby cementfabrik hade uttryckt önskan att förvärva den del av kungsladugården, som vore belägen norr om Visby skyttegilles skjutbana och som delvis omfattade mark, som upplåtits till skjutbana för artilleriet. Denna »artilleriets skjutbana» användes icke numera, i det artillerikåren efter erhållandet av skjutfält i Tofta huvudsakligen hade sina skjutövningar därstädes och vid tillfällena, då skjutövningar med karbin å förläggningssorten förekomme, hade dessa å infanteriregementets längre söderut belägna skjutbana. Något hinder för upplåtelse till bolaget av ifrågavarande område föreläge sålunda ej för »artilleriets skjutbanas» skull, men ej heller i tillvaron av Visby skyttegilles skjutbana, som efter den ifrågasatta upplåtelsen kunde begagnas lika obehindrat som nu. Även om mistningen av området medförde någon olägenhet för andra militärövningars bedrivande, kunde likväl denna olägenhet ej vara avsevärd, enär regementet efter kungsladugårdens förvärvande finge tillräde till likartad terräng söder därom. Fortifikationsdepartementet, som tillika inhämtat upplysningar i fråga om möjligheten att med hänsyn till skjutövningar för trupperna och skyttegillet samt andra militärövningar undvara merberörda område, funne sålunda hinder ej böra möta för dess upplåtande till Aktiebolaget Visby cementfabrik, när eller i den mån behov därav för bolaget uppkomme. Vidkommande värdet av området, som ej lämpligen kunde odlas utan bestode av hållar med kalksten, kunde departementet ej för närvarande yttra sig därom, helst departementet ej varit i tillfälle att erhålla kännedom om det pris, som bolaget erlagt för tillförene från kungsladugården inköpt mark av enahanda beskaffenhet. Det hade emellertid för departementet uppgivits, att köpeskillingen i sistnämnda fall bestämts av en nämnd; och samma förfaringssätt syntes lämpligt även beträffande nu ifrågavarande område, varvid nämndens ledamöter torde utses i överensstämmelse med vad förut anförts i fråga om bytet med Donnerska hagen, eller en av fortifikationsdepartementet, en av köparen och en av Kungl. Maj:ts befallningshavande.

Beträffande Hundlundsskiftet i Västerhejde socken föreläge ej för lantförsvaret något omedelbart behov därav; och enligt vad t. f. regementschefen antytt samt departementet även genom annorledes erhållna upplysningar inhämtat, lämpade samma skifte sig för delning och försäljning till egna hem, vilken försäljning numera borde kunna befrämjas efter det den järnväg från Visby, som förut gått endast till Visborgs slätt, numera framdragits ända till Bjers samt järnvägsdriften övertagits av ett enskilt bolag. Fortifikationsdepartementet hade emellertid ej något att erinra mot överlämnandet till lantförsvaret jämväl

av detta skifte, om vars disposition och utnyttjande fortifikationsdepartementet i sådant fall ämnade avgiva särskilt förslag.

Domänstyrelsens yttrande den 14 december 1912.

Uti den 14 december 1912 avgivet yttrande har domänstyrelsen meddelat, att Kungl. Maj:ts befallningshavande i länet anmodats låta under år 1912 i stadgad ordning och med iakttagande av, bland annat, föreskrifterna i kungörelsen den 31 december 1909, angående förändrade grunder för åtgärder i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärva egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar, upprätta förslag för förnyad utarrendering av ifrågavarande egendom från den 14 mars 1915. Domänstyrelsen har därjämte förklarat sig icke hava något att erinra mot, att de delar av egendomen, som oundgängligen erfordras för lantförsvarets ändamål, den 14 mars 1915 överlåtas på lantförsvaret, men då fortifikationsdepartementets framställning syntes avse, att jämväl mark, som icke erfordrades för något försvarsändamål, skulle överlämnas samt att en del av egendomen skulle säljas och köpeskillingen tillföras lantförsvaret, har domänstyrelsen hemställt, att fortifikationsdepartementets framställning icke måtte vinna bifall.

Sedan ärendet återremitterats till fortifikationsdepartementet samt departementet infortrat närmare utredning om, vilka områden av Visborgs kungsladugård vid nu löpande arrendetids slut den 14 mars 1915 böra överlämnas till lantförsvaret och särskilt äro oundgängligen erforderliga för Gottlands infanteriregementes behov, har t. f. regementschefen i skrivelse den 28 januari 1913 anfört följande.

T. f. regementschefens skrivelse den 28 januari 1913.

Såsom i främsta rummet behöfligt måste framhållas de s. k. hällarna väster om landsvägen Visby—Västerhejde, gränsande i norr till Aktiebolaget Visby cementfabriks nuvarande område och i söder intill Vible egendom. Av remisshandlingarna hade t. f. regementschefen till sin stora förvåning funnit, att fortifikationsdepartementet inhämtat upplysningar i fråga om möjligheten att med hänsyn till skjutövningar för trupperna och skyttegillet samt andra militärövningar undvara den norra delen av hällarna och funnit hinder ej böra möta för dess upplåtande till Aktiebolaget Visby cementfabrik, när eller i den mån behov därav för bolaget uppkomme, samt föreslagit, att omförmälda område, utgörande tillhopa 15,05 hektar, skulle till nämnda bolag få försäljas. Vem det än månde vara, som lämnat fortifikationsdepartementet sådana upplysningar angående områdets betydelse för militära övningar — icke hade det varit någon, som ansett sig skyldig bevaka lantförsvarets och

speciellt Gottlands infanteriregementes viktigaste intressen. Såsom skäl för obehövligheten av den del, som upplåtits till skjutbana för artilleriet, hade framhållits, att artillerikåren numera hade till sitt förfogande Tofta skjutfält. Infanteriregementet vore emellertid i minst lika hög grad beroende av lämplig terräng för sina övningar och därtill borde terrängen icke vara alltför avlägset belägen. Den del av de s. k. hållarna, som låge norr om regementets västra skjutbana, hade hittills varit och förbleve för regementet ett av de värdefullaste områdena i etablissemangets närhet. Inom detta område försigginge den huvudsakliga rekrytdaningen i de viktigaste övningsgrenarna: fälttjänst, utbildning för eldstrid i bruten terräng m. m. Efter ingående rekognosceringar hade till fullo ådagalagts, att detta vore det enda område, undantagandes Tofta skjutfält, inom vilket fältskjutning enskilt och i trupp på längre avstånd med skarp ammunition kunde företagas, så framt man icke ville förflytta sig flera dagsmarscher bort från Visborgs slätt, och därtill räckte givetvis icke övningsanslagen. Betydelsen av nämnda område för Gottlands infanteriregemente framginge i övrigt tydligt av Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Gottlands län resolution i anledning av flyttningen av Visby skyttegilles skjutbana på grund av kungl. brevet den 5 juni 1909, då senaste försäljningen av mark även ägde rum till Visby cementfabrik. I denna resolution hade såsom villkor för upplåtelsen stadgats förbindelse för skyttegillet, att icke inhägnat området till hinder för Gottlands infanteriregementes övningar, att efter tillsägelse från vederbörande regementschef inställa skjutning, då banan eller dess skottlinjer behövde beträdas för badning eller något militärt ändamål och att städse hålla regementet underrättat om de tider, då skjutbanan begagnades.

Det oavvisliga behovet av att hava tillgång till terräng i etablissemangets närhet, där skarpskjutningar på långa håll — även i trupp och under fältnässiga förhållanden — kunde företagas, komme att framdeles göra sig så mycket mera gällande, som spetskuleammunitionen skulle införas vid armén. Skottriktningarna måste läggas just i »artilleriets skjutbanas» förlängning — en sydligare riktning kunde man icke taga av fara för Kneippbyn, för vilken orsaks skull även regementets västra skjutbana för tre år sedan måst med dryga kostnader ombyggas. Skarpskjutning från höjdsträckan å de s. k. Kullåkrarna kunde icke företagas, dels emedan man då måste lägga skottriktningarna över den starkt trafikerade landsvägen Visby-Västerhejde, dels emedan statens telegraf- och telefonledningar, som följde landsvägen, skulle kunna

skjutas av och dels emedan kungsladugårdens park och den bebodda skyttepaviljongen skymde utsikten och låge i skottlinjen.

Angående ifrågavarande hållområde hade fortifikationsdepartementet i sin underdåniga skrivelse yttrat, att mistningen av området visserligen medförde någon olägenhet för andra militärövningars bedrivande än för skjutövningar, men att denna olägenhet ej kunde vara avsevärd, enär regementet efter kungsladugårdens förvärvande finge tillträde till likartad terräng söder därom. Häremot ville regementschefen invända, att terrängen å området norr om regementets västra skjutbana ingalunda vore likartad med terrängen söder om densamma. Det norra området vore fullkomligt öppet — undantagandes längst i söder — och betydligt kuperat, då däremot det södra området vore skogbevuxet och endast medgäve skjutning på korta håll i för ändamålet uppkvistade gläntor. Det södra området kunde sålunda på intet vis jämföras med och finna användning så som det norra. Skulle nu emellertid det norra hållområdet, enligt fortifikationsdepartementets förslag, avyttras till Visby cementfabrik, förelåge intet tvivel därom, att detsamma omedelbart skulle inhägnas och beträdandet av området vid vite förbjudas, varigenom regementet skulle komma att få vidkännas en oersättlig förlust i övningsterräng och oberäknelig skada för övningarna.

Men icke blott ur övningssynpunkt vore det nämnda området av största betydelse för lantförsvaret — även stora ekonomiska intressen sattes på spel, om detsamma avyttrades till Visby cementfabrik. Etablissemangets huvudavloppsledning vore med betydande kostnader nedlagd på stort djup tvärs över exercisfältet och utmynnade invid kungsladugårdens trädgård, varifrån den sedermera fortsatte i ett avloppsdike ut på norra hållområdet till s. k. slukhål, skrevor i berget, där spillvatten m. m. sålunda upptoges. Som avrinnandet genom nämnda slukhål försigginge långsamt, beroende av att feta ämnen samlades, och det icke kunde undvikas, att dessa tilltäppte skrevorna i berget, tills vederbörlig rensning kunnat verkställas, uppstode en mindre göl med ofta stagnerande vatten. Denna göl komme att ligga inom det av cementfabriken åtrådade området. Det kunde då på goda grunder antagas, att den blivande ägaren komme att förbjuda tillvaron av denna så viktiga ledning inom området. Försök i denna riktning hade redan gjorts genom en skrivelse till stadsläkaren; dock torde bolaget härmed icke havt att skaffa. Ett sådant förbud skulle emellertid medföra, att ledningen måste omläggas, och då funnes säkerligen ingen annan utväg än att spränga densamma i berget ned till havsstranden, vartill komme en nödvändig utbyggnad långt ut i sjön, på det att icke vattnet intill

stranden skulle förorenas. Strandremsan nedanför berget begagnades nämligen under sommaren flitigt såsom badplats såväl för regementet som för stadsbefolkningen. Vilka kostnader en sådan ombyggnad skulle medföra, kunde t. f. regementschefen icke ens närmelsevis angiva, men säkerligen skulle de betydligt överstiga de inkomster, statsverket skulle erhålla vid en eventuell försäljning av det meromnämnda hållområdet. Och om en sådan omläggning av ledningen ägde rum, vore det för övrigt icke uteslutet, att bolagets utsprängning av sten, därest området härtill finge disponeras, snart nog skulle medföra svår skada eller rent av förstöring av densamma.

Närmast det sålunda omförmälda området framträdde såsom oundgängligen erforderligt för regementet det område av odlad mark norr om etablissemanget, de s. k. Kullåkrarna, som begränsades av vägarna Visby—Västerhejde och Visby—Stenkumla, samt Donnerska hagen, eventuellt utbytt mot område vid stadsgränsen, efter särskild överenskommelse. Av remisshandlingarna torde tydligen framgå, vilken betydelse t. f. regementschefen tillmätt detta område ur övningssynpunkt, och ville han ytterligare framhålla detta med hänvisning till, vad fortifikationsdepartementet anfört i sin framställning.

I sammanhang härmed ville t. f. regementschefen framhålla, huru som den nuvarande arrendatorns förbud att vid vite beträda Kullåkrarna och övrig till arrendet hörande odlad mark, belägen i närheten av etablissemanget, oberoende av skördeförhållandena, ytterst menligt inverkat på övningarnas ändamålsenliga bedrivande, förutom det att arrendatorn genom detta stränga förbud visat sig vara allt annat än tillmötesgående mot regementet. Att »hållområdet» upplåtits för övningar vore ju icke märkvärdigt, då detta vore fullkomligt ofruktbart och ingen skadegörelse kunde ifrågakomma. I övrigt hade arrendatorn betingat sig en oskäligt hög avgift för belysningsledningens framdragande mellan Visby stads elektricitetsverk och Visborgs slätt, vilken senare naturligen bortföle, då området lades till regementet.

Med avseende å etablissemangets östra gräns vore en reglering med områdesökning av yttersta behovet påkallad. Först och främst borde naturligtvis till regementet överlåtas dels det område, som numera arrenderades till planteringsland för underofficerare och vilket ytterligare fordrade utökning, så att samtliga underofficerare bekomme lika tillgång till sådan förmån, dels ock det område, som arrenderades för köksträdgård. Som byggnadsverksamheten längs landsvägen Visby—Stenkumla visat sig vara i stark tillväxt, torde man med vissnet kunna förutse, att om kungsladugårdens här belägna område uppodlades och

försåldes till egnahemstomter, byggnader med uthus komme att uppföras i omedelbar närhet av regementets sjukhus. Givetvis måste detta senare ligga fullt isolerat och på vederbörligt avstånd till närmaste byggnader, särskilt sådana som icke stode under regementets förvaltning och vore underkastade dess ordningsföreskrifter. Därför önskade t. f. regementschefen ock gränsen utlagd åt detta håll. Det omedelbart härntill liggande odlade fältet lämpade sig synnerligen väl till anordnande av regementets idrottsplats, som enligt nyligen utfärdade bestämmelser snarast möjligt måste anläggas.

Närmaste området öster om regementets tvättinrättning och musikbarack, i Kohagen, hade med vederbörligt tillstånd under en följd av år använts för kokövningar och tältslagningsövningar ävensom till övningsplats för spel och trumslagare m. m., och borde sålunda för framtiden till sådant ändamål upplåtas åt regementet. Ur sanitär och ordningssynpunkt vore ock av behovet påkallat, att regementets gräns åt detta håll utflyttades, så att man icke i en framtid, då härtill gränsande område upplåtes till egnahemstomter, finge svinhus, uthusbyggnader m. m. in på sig.

Av behovet torde ock i framtiden möjligen påkallas en utvidgning av östra skjutbanan på bredden, och borde sålunda gränslinjen åt öster utdragas.

Vad beträffade området sydväst om Visborgs slätt, Oxhagen och den öppna, odlade terrängen intill Viblegränsen, gälde om detsamma vad t. f. regementschefen tillförene anfört med avseende å de s. k. Kullåkrarna ur övningsynpunkt. Värdet av detta område framträdde så mycket klarare, om man jämförde de båda områdenas egenskap av bruten och betäckt terräng.

Härtill komme, att den stora dräneringsledningen med sitt »slukhål» befunne sig inom Oxhagen, och tydligen borde detta icke ligga på främmande mark, om det kunde undvikas.

Vidkommande den till kungsladugården hörande huvudbyggnad och ekonomibyggnader ville t. f. regementschefen fortfarande vidhålla vad han tillförene anfört angående deras användning för regementets behov. Sedan t. f. regementschefen emellertid numera närmare gjort sig underrettad om deras beskaffenhet, hade utredning vunnits, att huvudbyggnaden vore så bofällig, att den icke kunde uthyras, och att trädgården vore så dålig, att den, såsom nuvarande trädgårdsmästaren uppgivit, icke kunde påräknas lämna någon förtjänst. Behovet av ladugårdshuset för förvaring av regementets nuvarande reglementerade fordon hade blivit ännu mera trängande än förr, enär dessa enligt nyligen utfärdade

bestämmelser skulle nedflyttas från Tingstade till Visborgs slätt, varest för närvarande ingen lokal för deras förvaring finnes. Likaså finnes trängande behov av en lokal för förvaring av halm, och därtill lämpade sig naturligen »ladan» synnerligen väl, dock efter en välbehövlig reparation av taket.

Fortifikationsdepartementet har i skrivelse den 17 maj 1913 anfört följande.

Fortifikations-
departe-
mentets skri-
velse den 17
maj 1913.

Då domänstyrelsen förmält sig icke hava något att erinra mot, att till lantförsvaret överlämnades de delar av egendomen, som oundgängligen erfordrades för lantförsvarets ändamål, men likväl hemställt, att fortifikationsdepartementets framställning den 16 november 1912, som avsåge hela kungsladugårdens överlämnande till lantförsvaret, icke måtte vinna något bifall, finge väl antagas, att i denna hemställan undantoges förstnämnda delar.

I framställningen den 16 november 1912 hade fortifikationsdepartementet angivit de delar av kungsladugården, som enligt fortifikationsdepartementets åsikt icke ovillkorligen vore erforderliga för lantförsvaret. Bland dessa intoges första rummet av Hundlundsskiftet i Västerhejde socken, vars överlämnande till lantförsvaret fortifikationsdepartementet ifrågasatt endast under den förutsättning, att Kungl. Maj:t ansåge lämpligt, att nämnda skifte fortfarande skulle vara i förvaltningshänseende förenat med kungsladugårdens övriga ägor. Vidare hade fortifikationsdepartementet föreslagit, att sedan de till Visby stad hörande delar av kungsladugården överlämnats till lantförsvaret, en mindre del vid norra ägo gränsen finge genom byte mot Gottlands infanteriregementes officerskår tillhörig del av Donnerska hagen avstås till officerskåren. Och slutligen gälde frågan ett område om 15,05 hektar vid gränsen av Aktiebolaget Visby cementfabriks ägor, vilket nämnda bolag ville förvärva.

Vidkommande Hundlundsskiftet föreläge icke för lantförsvaret sådant behov av detsamma, att dess formliga upplåtande vore erforderligt. Skiftet vore ock av sådan omfattning och hade en sådan belägenhet, att hinder för dess brukande oberoende av kungsladugårdens övriga mark ej förefunnes.

Att från denna sistnämnda mark fränskilja den därmed sammanhängande del, som fortifikationsdepartementet avsett till byte mot den officerskåren tillhöriga och på alla sidor av lantförsvarets mark omgivna delen av Donnerska hagen, skulle, även om bytet ej komme till stånd, vara olämpligt. I sådant fall borde jämväl ifrågavarande del ingå i

övningsfältet. Men fördelaktigast från lantförsvarets synpunkt vore att åtkomma omförmälda officerskåren tillhöriga område. Och om officerskåren, såsom uppgivits, vore villig att ingå på bytet, torde statsverket icke kunna på något ekonomiskt fördelaktigare sätt förvärva det så önskvärda och behövliga området.

Återstode sålunda det område om 15,05 hektar, som Aktiebolaget Visby cementfabrik önskade förvärva. Sedan fortifikationsdepartementet i anledning av den kungl. remissresolutionen inhämtat yttranden i ärendet från t. f. chefen för Gottlands infanteriregemente, hade denne med styrka framhållit, att just detta område vore synnerligen nödvändigt för de militära övningarnas bedrivande, samt bestritt den av fortifikationsdepartementet ifrågasatta möjligheten, att området skulle kunna utan avsevärt men för dylika övningar till bolaget överlåtas i den mån bolaget därav finge behov. T. f. regementschefens anförande, vartill militärbefälhavaren även anslutit sig, föranledde fortifikationsdepartementet meddela, att under ärendets beredning för avlåtagandet av den underdåniga framställning, som innehölles i departementets skrivelse den 16 november 1912, en ledamot av styrelsen för nämnda bolag hos departementet framhållit bolagets behov av ökat område för kalkstensbrytning och låtit på karta utmärka detta samt att upplysningar därefter inhämtats av en vid infanteriregementet anställd officer om möjligheten för nämnda regemente och för Gottlands artillerikår att med hänsyn till de militära övningarnes och särskilt skjutövningarnas bedrivande undvara samma område. På grund av sålunda inhämtade upplysningar och departementets kännedom om de lokala förhållandena hade departementet ansett sig böra med tillmötesgående av bolagets önskan genom det förslag, som i avseende å samma område i departementets berörda skrivelse framställts, bidra till undanröjandet av formella hinder för bolaget att åtkomma detsamma, då behovet gjorde sig gällande. Då nu t. f. regementschefen så kraftigt framhållit nödvändigheten för truppernas övningar att kunna obehindrat förfoga över ifrågavarande område, funne fortifikationsdepartementet hans av militärbefälhavaren biträdda anförande utgöra ytterligare skäl för bifall till departementets framställning angående områdets överlämnande till lantförsvaret, varvid departementets, av uttryckt önskan från Aktiebolaget Visby cementfabrik föranledda förslag att efter framställning av bolaget få till detsamma avyttra området, måste bliva en fråga i andra hand, vilken, då förnyad och skriftlig framställning därom från bolaget kunde komma att föreligga, finge prövas efter då föreliggande omständigheter med underlag av vunnen erfarenhet.

Överlämnandet av kungsladugårdens inom Visby stad belägna delar till lantförsvaret bleve för statsverket i dess helhet ekonomiskt fördelaktigare därigenom, att blivande omedelbara och medelbara inkomster av fastigheten tillsammans med de ersättningsbelopp, som nu måste av lantförsvaret betalas men efter överlämnandet komme att upphöra, överstege den arrendeinkomst, som staten nu erhöle och även framdeles kunde betinga sig. Fortifikationsdepartementet ville därför vidhålla sin i skrivelsen den 16 november 1912 gjorda framställning om kungsladugårdens överlämnande till lantförsvaret vid nu löpande arrendetids utgång den 14 mars 1915; dock att därifrån undantoges det i Västerhejde socken belägna Hundlundsskiftet om $\frac{9}{32}$ mantal samt att fortifikationsdepartementets förslag i avseende å överlåtelse till Aktiebolaget Visby cementfabrik av viss del utav kungsladugården inom Visby stad ej nu måtte komma under Kungl. Maj:ts prövning.

I förnyat yttrande den 15 oktober 1913 har domänstyrelsen anført följande. Vad beträffade upplåtelse av mark till lantförsvaret från Visborgs kungsladugård och förra hospitalslägenheten Kohagen, så vore omfattningen av sagda upplåtelse ännu icke slutligt bestämd. De militära myndigheter, som hörts i ärendet, hade hemställt, att hela den på Visby stads område belägna delen av kungsladugården med lägenheten Kohagen, men icke det med densamma under gemensamt arrende förenade Hundlundsskiftet om $\frac{9}{32}$ mantal i Västerhejde socken, måtte den 14 mars 1915 överlätas åt lantförsvaret. Komme så att ske, ville domänstyrelsen hemställa, att domänfonden bereddes kontant ersättning härför med 30,000 kronor, som utgjorde kungsladugårdens och lägenheten Kohagens gemensamma, nu gällande fastighetstaxeringsvärde, ehuru vid annorlunda skeende realisation av dessa fastigheter med säkerhet betydligt högre pris skulle kunna betingas. Kunde ersättning på sådant sätt icke beredas domänfonden, torde vid en fullständig överlåtelse av de sistnämnda fastigheterna Kungl. Maj:t meddela föreskrift om domänfondens nedskrivande med motsvarande belopp. Skulle endast vissa delar av den på statens område belägna delen av kungsladugården med lägenheten Kohagen bliva åt lantförsvaret upplåtna, torde domänstyrelsen sättas i tillfälle att, när definitivt beslut i ämnet föreläge, avgiva nytt förslag till ersättning åt, respektive nedskrivning i domänfonden för de överlåtna markområdena.

Domänstyrel-
sens yttrande
den 15 okto-
ber 1913.

För att övningarna vid Gottlands infanteriregemente må kunna ändamålsenligt bedrivas, torde regementets nuvarande övningsfält böra utökas med större delen av lotten nr 1 av Visborgs kungsladugård med förra

Departements-
chefen.

hospitalslägenheten Kohagen. Redan med hänsyn till vad t. f. regementschefen anfört synes det emellertid möjligt att från överflyttning till lantförsvaret undantaga den del av egendomen, som utgöres av skiftet $\frac{9}{32}$ mantal Hundlund i Västerhejde socken. Enligt min åsikt kan vidare från överflyttningen utan olägenhet undantagas den del av egendomen, som är belägen söder och öster om de å kartan angivna linjerna x-y-z. På därom av mig framställd förfrågan har domänstyrelsen i skrivelse den 21 februari 1914 upplyst, att sist nämnda område lämpar sig att införlivas med Skogsholms kronopark. Med nu omförmälda undantag synes dock lotten nr 1 av Visborgs kungsladugård med förra hospitalslägenheten Kohagen böra den 14 mars 1915 överlätas från domänstyrelsen till lantförsvaret för att tilläggas det av Gottlands infanteriregemente brukade övningsfältet. Överlåtelsen torde ske mot den ersättning Kungl. Maj:t kan bestämma eller efter motsvarande nedskrivning i statens domäners fond.

Däremot finner jag mig icke av vad i ärendet förekommit övertygad om nödvändigheten av att övningsfältet utökas med jämväl den regementets officerskår tillhöriga del av Donnerska hagen; och frågan om detta områdes utbytande mot annan mark synes mig för övrigt icke heller föreligga i så utrett skick, att den kan göras till föremål för framställning till riksdagen.

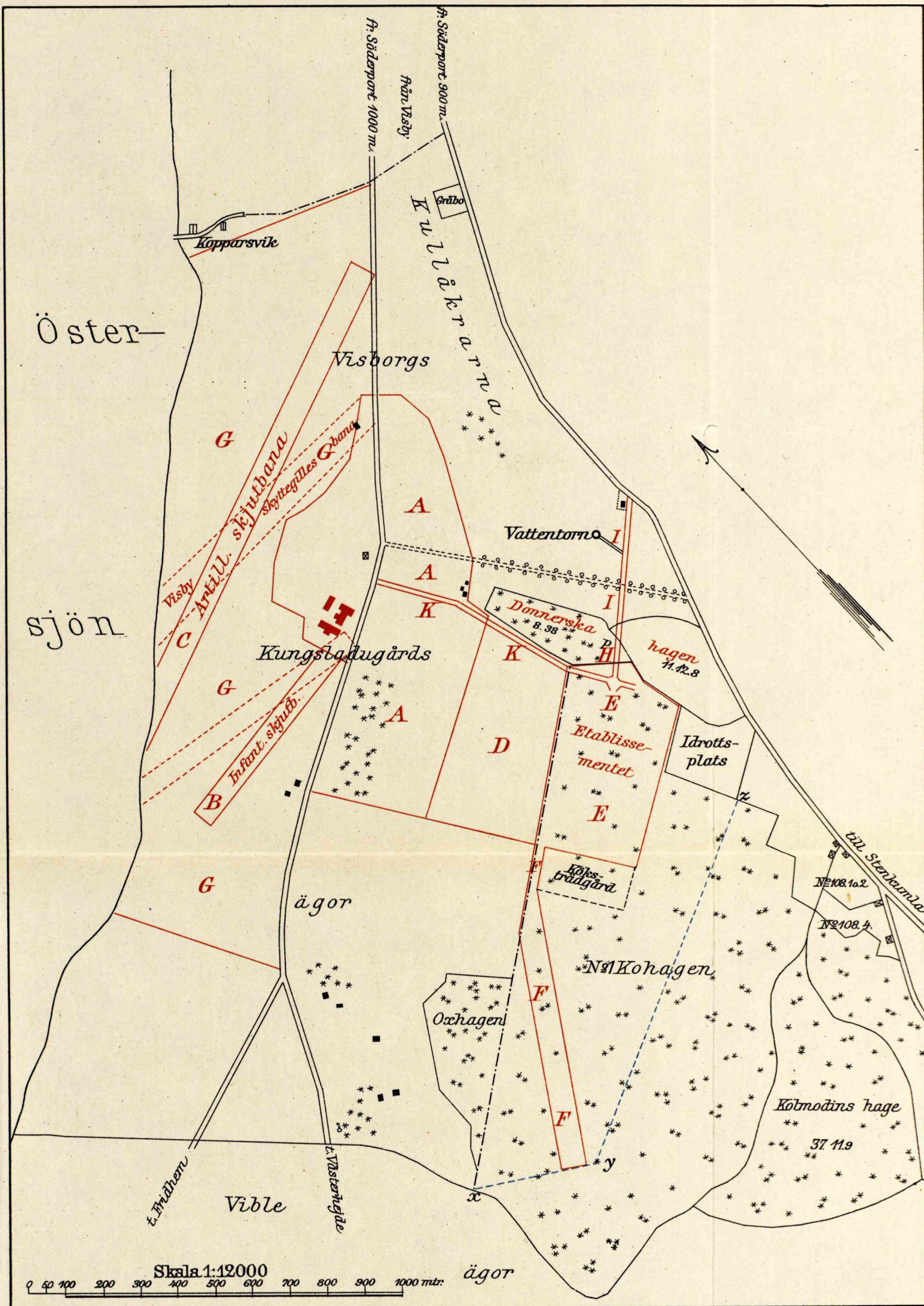
Jag hemställer alltså, det Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen medgiva,

att den å Gottland belägna lotten nr 1 av Visborgs kungsladugård med förra hospitalslägenheten Kohagen må — med undantag av dels till egendomen hörande skiftet $\frac{9}{32}$ mantal Hundlund i Västerhejde socken dels ock den mark, som är belägen söder och öster om de å bifogade karta angivna linjerna x-y-z — vid utgången av nu löpande arrendetid den 14 mars 1915, mot den ersättning Kungl. Maj:t kan bestämma eller efter motsvarande nedskrivning i statens domäners fond, från domänstyrelsen överlätas till lantförsvaret för att tilläggas det av Gottlands infanteriregemente brukade övningsfältet.»

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ex protocollo:

Kurt Belfrage.

Skala 1:12000
 0 50 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000 mtr.